

---

---

# พืชเฉพาะถิ่นและพืชหายากในประเทศไทยในแง่ของเขตภูมิศาสตร์พืชพรรณ

โดย  
ราชนันท์ ภูมา<sup>1</sup>

---

---

## บทคัดย่อ

ประเทศไทยตั้งอยู่ระหว่าง 2 เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณ (biogeographical region) ใหญ่ ๆ คือ เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณภูมิภาคอินโดจีน (Indochina) และซุนดา (Sunda-typical of Malaysia, Sumatra, Borneo and Java) ทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์รวมของเขตพืชพรรณ (floristic elements) ที่สำคัญ 3 เขต ได้แก่ อินโด-พม่า (Indo-Burmese elements) พืชพรรณอินโด-จีน (Inco-Chinese element) และพืชพรรณมาเลเซีย (Malesian element) ซึ่งเป็นผลให้พืชพรรณเฉพาะถิ่น (endemics) ของไทยมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ หลายประเทศ แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาข้อมูลจากฐานข้อมูลพรรณไม้แห้งของหอพรรณไม้ และข้อมูลจากหนังสือพรรณพฤกษชาติแห่งประเทศไทย (Flora of Thailand) พบว่ามีพืชพรรณหลายชนิดที่พบมีขอบเขตการกระจายพันธุ์ที่จำกัดในแต่ละพื้นที่หรือภูมิภาค รวมถึงที่เป็นพืชเฉพาะถิ่น ซึ่งขอบเขตพื้นที่เหล่านี้จะเป็นแหล่งศึกษาวิจัยที่สำคัญในการศึกษาพืชเฉพาะถิ่นและพืชหายากในประเทศไทย

## คำนำ

ภูมิศาสตร์พืชพรรณ (biogeography) เป็นการศึกษาการกระจายพันธุ์ของพืชที่เกี่ยวข้องกับถิ่นกำเนิด การวิวัฒนาการ และการแพร่พันธุ์ ซึ่งอิทธิพลที่สำคัญได้แก่ ภูมิอากาศ (climate) และภูมิประเทศ (topography) ประเทศไทยตั้งอยู่ระหว่าง 2 เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณ (biogeographical region) ใหญ่ ๆ คือ เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณภูมิภาคอินโดจีน (Indochina) และซุนดา (Sunda - typical of Malaysia, Sumatra, Borneo and Java) ทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์รวมของเขตพืชพรรณ (floristic elements) ที่สำคัญ 3 เขต ได้แก่ อินโด-พม่า (Indo-Burmese elements) พืชพรรณอินโด-จีน (Inco-Chinese element) และพืชพรรณมาเลเซีย (Malesian element) ถังคัมพิจจึงเป็นแบบอินโดมาลาเซียน คือ เป็นทั้งป่ามรสุมแบบไทย ป่าแบบอินโดจีน และป่าแบบมาลาเซียน โดยรวมแล้วเรียกว่า Tropical Dry or Deciduous Forest (Udvardy, 1975)

---

<sup>1</sup> กลุ่มงานพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

## พืชหายากตามเขตภูมิศาสตร์พืชพรรณในประเทศไทย

เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณ (floristic regions) ในประเทศไทย แบ่งได้เป็น 7 เขต (Smitinand, 1989) และมีความผันแปรของสภาพพืชพรรณที่ผันแปรไปตามลักษณะเฉพาะของภูมิอากาศและภูมิประเทศ และมีพืชพรรณที่หายาก (rare plant) หรือเป็นพืชถิ่นเดียว (endemic plant) ในแต่ละภูมิภาคแตกต่างกันไป

1) เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณภาคเหนือ (Northern) มี 14 จังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย น่าน แพร่ อุตรดิตถ์ พิษณุโลก ตาก สุโขทัย กำแพงเพชร พิจิตร และ นครสวรรค์ สภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงซึ่งต่อเนื่องมาจากเทือกเขาหิมาลัย เช่น คอยอินทนนท์ (2,565 เมตร) คอยผ้าห่มปก (2,285 เมตร) และคอยเชียงดาว (2,175 เมตร) สภาพภูมิอากาศมีความแตกต่างของฤดูกาลมาก ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปีบนที่ราบอยู่ระหว่าง 1,200-1,300 มม. สังคมพืชส่วนใหญ่เป็นสังคมพืชแบบอินโด-พม่า (Indo-Burmese element) สภาพป่าเป็นป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรังที่มีสนเขาผสม และป่าดิบบนภูเขาสูง แหล่งพืชหายากและพืชเฉพาะถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ คอยอินทนนท์ คอยสุเทพ คอยเชียงดาว คอยตุง คอยภูคา คอยหัวหมด และขุนแจ

2) เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeastern) ครอบคลุมพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่ราบสูงโคราชตอนบน ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบสูง มีภูเขาเดี่ยว ๆ ยอดเขาที่ระดับความสูง 1,200-1,500 เมตร มักเป็นภูเขาโดดๆ เช่น ภูหลวง ภูกระดึง ภูเรือ และภูหินร่องกล้า ภูมิอากาศร้อนแห้งแล้ง มีช่วงฤดูฝนสั้น มีฤดูแล้งยาวนาน สังคมพืชส่วนใหญ่เป็นสังคมพืชอินโดจีน (Indo-chinese elements) สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง ป่าสนเขา ป่าดิบแล้ง และป่าดิบเขาเล็กน้อย แหล่งพืชหายากและพืชเฉพาะถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ ภูกระดึง ภูเรือ และภูว้าว

3) เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณภาคตะวันออก (Eastern) ครอบคลุมพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่ราบสูงโคราชตอนล่างจดชายแดนประเทศกัมพูชา ประกอบไปด้วย จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด ยโสธร อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และสังคมพืชคล้ายกับเขตภูมิศาสตร์พืชพรรณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่มีพืชพรรณที่กระจายมาจากกัมพูชาและเวียดนามตอนใต้เด่นชัดกว่า อีกทั้งมีแหล่งพืชพรรณบนภูเขาสูง และมีอากาศหนาวเย็นตลอดปีคือ เขาใหญ่ ส่วนแหล่งพืชหายากและพืชเฉพาะถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ ผาแต้ม และเขาพระวิหาร

4) เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณภาคกลาง (Central) ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม บึงน้ำจืดขนาดใหญ่ หรือเป็นภูเขาเดี่ยวที่เป็นหินปูน ครอบคลุมเป็นบริเวณกว้างจดภาคเหนือตอนล่าง ประกอบไปด้วย จังหวัดชัยนาท สิงห์บุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี อ่างทอง อุทัย สระบุรี นครปฐม ปทุมธานี นครนายก

นนทบุรี กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ สมุทรสงคราม และสมุทรสาคร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแหล่งเกษตรกรรม แหล่งพืชผลทางการเกษตรที่สำคัญ และแหล่งชุมชนที่อยู่อาศัย มีสภาพป่าหลงเหลือน้อยมาก มีสภาพป่าชายเลนแถบจังหวัดชายทะเลตอนล่าง ที่เหลือส่วนใหญ่เป็นสังคมพืชป่าผลัดใบที่เป็นเขาหินปูนเดี่ยว ๆ และเป็นแหล่งพืชหายากและพืชถิ่นเดียวที่สำคัญ เช่น พระพุทธบาท และถ้ำเพชรถ้ำทอง เป็นต้น

5) เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณภาคตะวันออกเฉียงใต้ (Southeastern) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ พื้นที่ 7 จังหวัด คือ ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบต่ำ มีแนวเทือกเขาที่สูงที่สุด คือ เขาสอยดาว (1,670 เมตร) มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปีสูงถึง 3,000-4,000 มม. พืชพรรณธรรมชาติส่วนใหญ่จึงเป็นป่าดิบแล้ง และป่าดิบชื้น แหล่งพืชหายากและพืชถิ่นเดียว คือ เขาสอยดาว เขาคิชฌกูฏ และเกาะช้าง

6) เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณภาคตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern) มีลักษณะเป็นผืนป่าต่อเนื่องกันขนาดใหญ่ครอบคลุม 5 จังหวัดคือ อุทัยธานี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ สภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาเดี่ยว ๆ บางแห่งเป็นเขาหินปูน มียอดที่สูงที่สุดประมาณ 1,200 เมตร ที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ภูมิอากาศค่อนข้างแห้งแล้ง เนื่องจากเป็นบริเวณอับน้ำฝนของเทือกเขาตะนาวศรี มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี 1,000 มม. สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง ป่าไผ่ ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขาชื้น แหล่งพืชหายากและพืชถิ่นเดียวที่สำคัญ คือ แก่งกระจาน สามร้อยยอด และผืนป่าตะวันตก ห้วยขาแข้ง ห้วยใหญ่นเรศวร ในจังหวัดกาญจนบุรีจตุรพักตรพิมาน และภาคเหนือตอนล่างแถบจังหวัดตาก

7) เขตภูมิศาสตร์พืชพรรณภาคใต้ (Peninsula) ครอบคลุมพื้นที่ตอนล่างของประเทศไทย บริเวณตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงไปจนจรดประเทศมาเลเซียรวม 14 จังหวัดได้แก่ ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา กระบี่ นครราชสีมา พัทลุง ตรัง สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส สภาพพื้นที่เป็นภูเขาสูง มีเกาะมากมาย โดยเฉพาะฝั่งทะเลอันดามัน และมีที่ราบตามชายฝั่งทะเลทั่วไป มียอดเขาที่สูงที่สุดคือ เขาหลวง (1,835 เมตร) สภาพภูมิอากาศมีฝนชุกมากและยาวนาน มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี 1,500-4,000 มม. สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้น และป่าชายเลน พื้นที่ชายแดนภาคใต้แถบจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีลักษณะเป็นป่าดิบชื้นแบบมาลายัน (Malayan elements) ชัดเจน คือ ป่าบาหลี-ฮาลา และมีป่าพรุผืนใหญ่ คือ พรุโต๊ะแดง ในจังหวัดนราธิวาส ที่ถือว่าเป็นแหล่งพืชหายากของไทย ส่วนแหล่งที่สำคัญแหล่งอื่น ได้แก่ เขาหลวง และเขาหินปูน และเกาะเขาหินปูนตามฝั่งทะเลอันดามัน

## เอกสารอ้างอิง

- Smitinand, T. 1989. Thailand, pp. 63-82. In D.G.Campbell and D.H.Hammond, eds. **Floristic Inventory of Tropical Countries: Status of Plant Systematics, Collections and Vegetation, Plus Recommendations for the Future.** New York Botanical Garden, New York.
- Udvardy, M.D.F. 1975. **A Classification of the Biogeographical Provinces of the World.** IUCN Occasional Paper No. 18, IUCN, Morges, Switzerland.



สภาพเขาหินปูนคอยเชียงดาว จ. เชียงใหม่



พวงแก้วเชียงดาว (*Delphinium siamensis* (Craib) Muns) พืชถิ่นเดียวทางภาคเหนือของไทย



กุหลาบแดง (*Rhododendron arboreum* Sm. ssp. *delavayi* (Franch.) Chamb.) พืชหายาก พบที่คอยอินทนนท์ จ. เชียงใหม่



รางจืดกุลา (*Thunbergia colpifera* B. Hansen) พืชถิ่นเดียวและหายากของคอยกุลา จ. น่าน



เต่าร้างคอยกุลา (*Caryota obtusa* Griff.) คอยกุลา จ. น่าน (ซ้าย) และ ว่านแม่ขับ (*Iris collettii* Hook.f.) พืชหายากในไทยพบเฉพาะภาคเหนือ (ขวา)



ก๋อสามเหลี่ยม (*Trigonobalanus doichangensis*) พืชหายาก พบที่ขุนแจ จ. เชียงราย





เกี๋ยดง (Parashorea densiflora Slooten & Symington ssp. kerrii (Tardieu) R. Pooma) พืชหายากพบเฉพาะที่ภูว้าว จ. หนองคาย และประเทศลาว



กาฝากชนิดใหม่ของโลก (Tolypanthus sp.) พบที่ภูว้าว จ. หนองคาย



กฤษณาน้อย (Gyrinop vidalii P.H. Ho) พืชหายากพบที่ภูว้าว จ. หนองคาย



ช้อหยวก (Gmelina racemosa (Lour.) Merr.) พืชหายากพบที่ภูว้าว จ. หนองคาย



สภาพเขาหินปูนเตี้ย ๆ ใน จ. สระบุรี



โมกราชินี (Wrightia sirikitiae D. Middleton & Santisuk) พบกระจายห่าง ๆ บริเวณที่เป็นเขาหินปูนแถบ จ. สระบุรี ตพบุรี และนครสวรรค์



ทะลอก (*Vatica philatreana* Pierre) พืชวงศ์ยางที่  
หายาก พบที่สวนพฤกษศาสตร์คงฟ้าห่วน  
จ. อุบลราชธานี



โมกเขา (*Wrightia lanceolata* Kerr) พืชถิ่นเดียว  
พบเฉพาะบริเวณเขาหินปูน เขาสามร้อยยอด  
จ. ประจวบคีรีขันธ์



นกกกระจิบ (*Aristolochia harmandiana* Pierre ex  
Lecomte) พืชหายากพบกระจายห่าง ๆ บริเวณ  
เขาหินปูน เขาสามร้อยยอด จ. ประจวบคีรีขันธ์



มหาพรหม (*Mitrephora keithii* Ridl.) พืชหายาก  
พบตามแนวชายแดนไทยพม่าแถบ  
จ. ประจวบคีรีขันธ์



กระเพราหินปูน (*Plectranthus albicalyx* S.  
Suddee) พบตามแนวชายแดนไทยพม่าแถบ  
จ. ประจวบคีรีขันธ์



เขาสามร้อยยอด จ. ประจวบคีรีขันธ์





สภาพป่าดิบชื้นแบบมาลาซัน ที่มีไม้วงศ์ยาง (Dipterocarpaceae) เป็นไม้เด่นของป่าฮาลา-บาลา



เฟิร์นหายาก บัวแดง (*Dipteris conjugata* Reinw.) พบเฉพาะป่าดิบภูเขาในระดับสูงในภาคใต้



สักเขา (*Vatica mangachapoi* Blanco ssp. *obtusifolia* (Elmer) Ashton) พืชหายากในไทยพบเฉพาะเขาหินปูนเดี่ยว ๆ ใน จ. กระบี่



แดงประดับผา (*Rhododendron longiflorum* Lindl.) พืชหายากของไทย พบเฉพาะในป่าฮาลา-บาลา



ปาหนันช้าง (*Goniothalamus giganteus* (Hook.f.) & Thomson) พืชหายากทางภาคใต้



सानดำ (*Dillenia excelsa* (Jack) Gilg) พืชหายากอีกชนิดหนึ่งทางภาคใต้